

Izazovi digitalizacije: kreiranja digitalne biblioteke i očuvanja digitalne građe

Narcisa Puljek-Bubrić¹, Ferida Bogučanin²

¹ Narcisa Puljek-Bubrić – Bošnjački institut Sarajevo, narcisap@bosnjackiinstitut.ba

² Ferida Bogučanin – Šumarski fakultet Sarajevo, feridabo@hotmail.com

Abstract - Digitalizacija knjižne građe je proces koji nas uvodi u digitalnu biblioteku i područje očuvanja digitalne građe. Danas, mnoge biblioteke nastoje postati digitalne i napraviti otvoren pristup svojih zbirki za što veći broj korisnika. Trend kreiranja digitalnih biblioteka u svijetu se ogleda u nastojanju informacijskih stručnjaka da upotrebom novih tehnologija zainteresuju i osvoje tržište interneta svojim kolekcijama. Očuvanje digitalne građe je dugoročni proces u nastajanju. Predstavlja važan segment svih kulturnih i obrazovnih institucija koje će graditi svoje digitalne zbirke i neophodno je posmatrati ga kao globalno pitanje koje će veoma brzo postati aktuelno i u BiH. Analize i istraživanja digitalnih biblioteka i očuvanje digitalne građe su faze koje nam tek predstoje i uvjetuju informacijske stručnjake da redovno prate razvoj novih tehnologija. Prema ovoj problematici je potrebno uspostaviti drugačiji odnos, te ujediniti zahtjeve svih, a prvenstveno kulturnih institucija u BiH na formiranju Nacionalnog centra za zaštitu i očuvanje digitalne građe.

Ključne riječi – digitalne biblioteke, očuvanje digitalne građe, nove tehnologije, digitalizacija.

UVOD

Vrijeme komunikacije na daljinu postaje naša svakodnevnica. Pristup digitalnom dokumentu je nešto o čemu bibliotekari moraju razmišljati na samom početku procesa digitalizacije knjižne građe, jer je otvaranje fondova biblioteke najbolje rješenje za njene korisnike. Stoga, moramo se upitati: šta je za bibliotekare u BiH digitalizacija i koje izazove nam donosi u budućnosti?

Digitalizacija knjižne građe je prouzrokovala promjenu paradigme bibliotekara koji se moraju suočavati sa nizom izazova, vezana za budućnost digitalnog dokumenta, kao što su finansijska sredstva, razvoj nove tehnologije, kreiranje digitalne biblioteke i očuvanje digitalne građe.

1. FINANSIJSKA SREDSTVA

U Bosni i Hercegovini bibliotekari su suočeni sa nepostojanjem novčanih sredstava za projekte digitalizacije, kreiranja digitalne biblioteke i očuvanja digitalne građe. Takođe, ne postoji ni planska finansijska konstrukcija za navedene projekte na nacionalnom i državnom nivou. Rezultat takvog stanja jeste da se svaka biblioteka snalazi na svoj način i u skladu sa mogućnostima koje ima, što za posljedicu ima

stvaranje digitalnih kolekcija različitih formata i standarda uz mogućnost ponavljanja digitalizacije jedne te iste građe.

2. RAZVOJ NOVIH TEHNOLOGIJA

Novе tehnologije su uticale na promjenu paradigme bibliotekara pri čemu su bibliotekari uočili dvije važne činjenice: da je današnje digitalno okruženje, kao što su internet i razne društvene mreže, postalo konkurencija bibliotekama i da je bibliotekama u 21. stoljeću osigurana budućnost samo ukoliko uspiju da se prilagode novim tehnologijama. To znači da se danas i u budućnosti mi bibliotekari borimo za biblioteku u 21. st. U prilici smo da gradimo jednu drugačiju biblioteku 21. stoljeća pri čemu će ta biblioteka, kao najuređeniji sistem, sa pretraživačima i online katalozima biti u mogućnosti da se suprotstavi haotičnosti interneta. Međutim, sve brži razvoj tehnologija zahtjeva i sve veću upućenost i znanje bibliotekara, te praćenje promjena koje nastaju razvojem novih tehnologija. Podrobnije i ozbiljnije upoznavanje bibliotekara sa načinom kreiranja i struktuiranja digitalnih biblioteka, te njihovog održavanja u budućnosti uveliko ovisi

od njihovog znanja iz oblasti informatičkih znanosti. Sve govori u prilog tome da će buduće obrazovanje bibliotekara ići u pravcu informatičkih znanosti.

3. KREIRANJE DIGITALNE BIBLIOTEKE

Nekoliko biblioteka u BiH je počelo sa procesom digitalizacije knjižne građe što je do danas rezultiralo postojanjem digitalnih zbirki kulturnog nasljeđa BiH. Radi se o digitalnim kolekcijama Gazi Husrev-begove biblioteke, NUB BiH, Media centar. Kreiranje digitalnih kolekcija neminovno dovodi do kreiranja digitalne biblioteke, jer ako samo čuvamo digitalnu građu a ne napravimo je dostupnom korisniku onda ona nije potpuno iskorištena. Krajnji cilj kreiranja digitalne biblioteke jeste pružanje usluga korisnicima na daljinu, usluga na klik. Ali, da bismo došli do te faze moramo proći kroz nekoliko etapa. Bibliotekari u Bosni i Hercegovini se u kreiranju digitalne biblioteke suočavaju sa nekoliko izazova.

- **Izbor građe za digitalnu biblioteku** - U prvom redu bira se građa koja je u javnom vlasništvu i građa na koju ne postoje autorska prava. U naprednijoj fazi kreiranja digitalne biblioteke sve više ćemo se baviti pravnim ugovorima i sporazumima sa izdavačima i autorima, jer smo svjesni činjenice da naša digitalna biblioteka bez dodavanja novog sadržaja i širenja kolekcija neće moći dugo opstati u digitalnom okruženju 21. st. i da u tom slučaju baš nema perspektivnu budućnost.

- Gore navedeno dovodi nas do slijedeće faze a to je **faza inovacija**. Bavićemo se time kako napraviti što zanimljiviju i pristupačniju digitalnu biblioteku, kako je sve više približiti korisniku i ujedno je učiniti privlačnom za korištenje.

- **Izbor softvera** je faza koju ćemo rješavati u skladu sa svojim mogućnostima. U nedostatku finansijskih sredstava pokušaćemo sa besplatnim softverima u protivnom ćemo kupovati licence. I u jednom i u drugom slučaju moraćemo pratiti razvoj i promjene novih tehnologija te tržište softvera za digitalne biblioteke. Naša realnost je ta da svaka biblioteka u kreiranju digitalne biblioteke traži rješenja na svoj način, te da ne postoji zajednička vizija ni ideja o kreiranju digitalne biblioteke u BiH kao nezaobilaznog načina korištenja biblioteke u 21. st.

- Pitanje **pohrane digitalne građe** je tema koja će vrlo brzo biti aktuelna. Možemo samo iznijeti podatak da danas u BiH mašine za pohranu digitalne građe ne posjeduju biblioteke nego komercijalne i profitabilne institucije kao što su banke. To opet govori o tome da digitalno kulturno nasljeđe i druga digitalna građa nema vrijednost kao novac u banci, te da digitalne kolekcije koje pohranjujemo na CD ili server u najboljem slučaju, nisu baš najsigurniji oblici koje posjedujemo.

- Poseban segment u kreiranju digitalne biblioteke zauzimaju i **pravna pitanja** i saglasnosti koje se odnose na autorska prava. Svjesni smo činjenice da ne možemo uvrstiti baš svaki digitalni dokument u digitalnu biblioteku zbog autorskih prava. Sve ovo dovodi do uslozljavanja zadataka i obaveza bibliotekara. U početku digitalizacije biblioteka se mora opredjeliti za onaj dio građe koji je u javnom vlasništvu i na koji ne postoje autorska prava, što je slučaj sa starijom građom, bosanskohercegovačkim izdanjima 19. st. i starijom raritetnom građom od 15. do 19. st.

Na kraju uvijek dolazimo do faze kako očuvati digitalnu građu? Ovo pitanje nas uvodi u jedan dugoročni proces kojem ne vidimo kraja, te će poslije svega to biti faza kojom ćemo se najduže baviti.

4. OČUVANJE DIGITALNE GRAĐE

Održavanje digitalne građe je najbitniji segment u procesu digitalizacije građe. Digitalna građa vremenom zastarijeva, pa ako se ne održava, ne bi bila dostupna korisnicima.

Kod održavanja digitalne građe se javljaju dva osnovna problema, a to su:

- problem održavanja digitalizirane građe i
- problem održavanja građe izvorno nastale u elektronskom obliku.

Građa u klasičnom obliku može biti dugovječna onoliko koliko je dugotrajan i medij na kome je i načinjena. Takva građa može biti čitljiva i nakon dužeg perioda, ukoliko uslovi arhiviranja nisu doveli do njene destrukcije.

Međutim, razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije, ako se ne poduzmu adekvatni koraci za očuvanje, čitljivost takve građe će biti upitna već nakon par godina.

Iz tog razloga treba raditi na očuvanju i održavanju elektronske građe da bi se osigurala čitljivost kroz duži vremenski period.

Važno je usmjeriti se na slijedeće ciljeve:

- Čuvanje, zaštita i konzerviranje građe uključuje i digitalni resurs i analogni original
- Održavanje digitalne građe je jako bitan segment u cijelom ovom procesu, jer bi u suprotnom sva digitalna građa postala efemerna, a cijeli posao oko digitalizacije ne bi imao smisla
- U današnje vrijeme se nastoji digitalna građa sačuvati na najbolji mogući način, čime se, osim očuvanja građe čuva i njena funkcionalnost
- Da bi se očuvala digitalna građa na adekvatan način, mora se sačuvati informacijski sistem, te voditi računa o trajnosti medija, prikladnosti hardvera i softvera, te migraciji zapisa
- Zbog naglog zastarijevanja hardvera i softvera, nemoguće je garantovati trajnost medija na kojem je smješten digitalni dokument, tako da arhivisti moraju usko saradivati sa stručnjacima iz oblasti informatike, sve u cilju obezbjeđenja stalnog korištenja digitalnog dokumenta
- Digitalni dokumenti se brže stvaraju i gube, nego što se mogu nabaviti nove tehnologije za pristup tim dokumentima
- Potrebno je obezbjediti finansijska sredstva, ne samo za proces digitalizacije, nego i za održavanje te građe
- Metapodaci su dobro rješenje dugoročne zaštite i pristupa digitalnoj građi, jer oni migriraju iz jednog formata u drugi, pa se na taj način održavaju

ZAKLJUČAK

Bez obzira kako i kada da krenemo sa digitalizacijom, kreiranje digitalne biblioteke i očuvanje i zaštita digitalne građe jednako svima predstavlja zajednički cilj. Važno je shvatiti da je digitalizacija samo početak jednog dinamičnog procesa koji od nas bibliotekara traži da budemo

stalno u toku sa novim tehnologijama. To je proces koji će trajati veoma dugo, možda onoliko dugo vremena koliko smo proveli sa očuvanjem knjižne građe do pojave digitalizacije, sa napomenom da ni očuvanje analognog oblika nije završen proces.

A kako ćemo ipak morati uložiti zajednička sredstva i iskustva da sačuvamo digitalnu građu onda nas neminovno čeka vrijeme kada ćemo kreirati jednu zajedničku digitalnu biblioteku. Ovo se odnosi na formiranje državne institucije za zaštitu i očuvanje digitalne građe. To ne bi trebao da bude samo problem bibliotekara i biblioteka već i same države. Ulaganje države u digitalizaciju kulturnog nasljeđa i zaštitu digitalne građe se ne treba posmatrati kao trošak, već kao u investiciju u kojoj profitira država.

LITERATURA

- [1] Aleksandrović, Vesna: Digitalizacija građe posebnih fondova Narodne biblioteke Srbije, u: Glasnik NBS, Br. 1, 2003, str. 107-119.
- [2] Anglesku, Hermina G.B.: Digitalne informacije: zaštita i pristup, u: Infoteka, God. 5, Br. 1-2, 2003, str. 57-65.
- [3] Hahaljova, Nina Ivanova: Formiranje bibliotečkog fonda u elektronskoj sredini: konceptualni pristup. U *Glasnik narodne biblioteke Srbije*. 1/2006.
- [4] i2010: digitalne biblioteke. U *Glasnik narodne biblioteke Srbije*. 1/2006.
- [5] Katić, Tinka: Digitalizacija stare građe, u: Vjesnik bibliotekara Hrvatske, God. 46, Br. 3-4, 2003, str. 33-47.
- [6] Kempf, Klaus: Izgradnja digitalne biblioteke: ciljevi, problemi i strategije – pristup Državne Bavarske biblioteke : predavanja. Septembar 2009.
- [7] Nikolova, Maja: Digitalizacija arhivske građe kao vid zaštite kulturne baštine sa posebnim osvrtom na arhivsku građu u Pedagoškom muzeju u Beogradu, u: *Atlanti*, vol. 18, Trieste, 2008, pp. 187-192.
- [8] Porubović-Vidović, Olivera: Digitalizacija – izazov današnjice, potreba budućnosti, u: *Arhiv – časopis arhiva Jugoslavije*, Br. 2, 2001, str. 50-60.
- [9] Stančić, Hrvoje: Digitalizacija, Zavod za informacijske studije, Zagreb, 2009.
- [10] <http://www.greenstone.org/>

